

Kubiatowski, Jerzy

"Anyos Jedlik 1800-1895", Grant Konstantynowicz Cwierawa, Leningrad 1972 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/2, 378-379

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nik), Przemysława Olszewskiego (limnolog), Stanisława Staszica, Walerego Goetla, Władysława Szafera, Ludwika Zejsznera...

Osobne hasło: *Naukowe badania* obejmuje przegląd badań naukowych w Tatrach, począwszy od Christiana Augustini ab Hortis (1598—1650) mineraloga i botanika, a skończywszy na czasach po II wojnie światowej, charakteryzujących się nie spotykaną przedtem ilością badań indywidualnych i zespołowych.

Szkoda, że nie dodano literatury przy ważniejszych hasłach. Podniosłoby to już i tak bardzo wysoką wartość książki. Dla bibliografów Tatr, jakimi są autorzy *Encyklopedii tatrzańskiej*, nie stanowiłoby to wielkiej trudności.

W zasadzie *Encyklopedia tatrzańska* uwzględnia same Tatry. Nie trzymano się tego sztywno. Również bowiem i pewne zagadnienia Podtatrza zostały tu uwzględnione, jako że trudno byłoby przeprowadzić ostrą granicę. *Encyklopedia tatrzańska* uwzględnia w zasadzie wszystko co wiąże się z Tatrami — osoby, geologię, rośliny, zwierzęta, instytucje, czasopisma, urządzenia związane z turystyką, ochroną przyrody, ochroną klimatu.

Mamy piękną i pożyteczną, a przy tym unikalną w literaturze światowej, książkę dotyczącą gór.

Henryk Jost

Stanisław Rospond: *Mikołaj Kopernik. Studium językowe o rodowodzie i narodowości*. Opole 1973 Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 245, 34 ilustr. 5 map.

Książka stanowi podsumowanie dotychczasowych badań i publikacji autora w zakresie zagadnień językowych związanych z osobą Kopernika. Składa się z przedmowy i 15 rozdziałów. W pierwszym autor zestawiał to, co Polacy i cudzoziemcy pisali o narodowości Mikołaja Kopernika, następnie zajmuje się nazwiskiem *Kopernik* i nazwą miejscowości, z której się wywodzi ród Koperników — nazwą *Koperniki* na Śląsku, dalej — imieniem Mikołaj w rodzie Koperników, rodowodem matki Mikołaja Kopernika i nazwiskiem rodu Watzenrodów, nazwiskami nauczycieli, przyjaciół i znajomych Mikołaja Kopernika, krakowskimi mieszczanami i studentami pochodzącymi ze Śląska, nazewnictwem Torunia i jego okolicy oraz polszczyzną Warmii i Mazur w czasach Kopernika, Kopernikiem jako geografem i znawcą toponimii Prus, wreszcie pisze o tym, jak Kopernik rozmawiał z ludnością polską Warmii i jaka była jego znajomość języka niemieckiego.

W zestawieniu źródeł i literatury (s. 233—240) 22 pozycje to publikacje samego autora książki.

Z. Br.

Grant Konstantynowicz Cwiera wa: *Anyos Jedlik 1800—1895*. Leningrad 1972. Izdatielstwo „Nauka” Leningradskoje Otdielenije ss.86, nlb. 2, rys. bibliogr. AN SSSR Naučno-Bibliograficzeskaja Serija.

W niedużej objętościowo pracy zawarł autor¹ dzieje życia i działalności małego na ogół znanego poza granicami swej ojczyzny węgierskiego fizyka i elektryka Anyosa Jedlika, pierwszego twórcy działającego modelu silnika elektrycznego o ruchu obro-

¹ G. K. Cwiera wa, radzieckiej inżynier energetyk, jest też autorem książek biograficznych: *Prokop Diviš*, Moskwa 1965 (zob. K. Černy: *Prokop Diviš — český vynálezca piorunochronu*, „Przegľad Elektrotechniczny” 1958 nr 12 s. 639—40 i rec. Ł. G. Dawydowa, „Woprosy Istorii Jestiestwoznanja i Techniki” 1968 nr 24 s. 97—8); *Nikola Tesla*, Moskwa 1974.

towym oraz prądnicą samowzbudnej prądu stałego, mającego również osiągnięcia na polu mechaniki i optyki². Jedlik, po ukończeniu szkoły średniej, wstąpieniu do zakonu benedyktynów i uzyskaniu doktoratu filozofii, był najpierw nauczycielem w gimnazjum i liceum benedyktyńskim w Győr, potem wykładał w Akademii Królewskiej w Poznaniu i wreszcie długie lata kierował katedrą fizyki i mechaniki na uniwersytecie w Peszcie, gdzie też piastował funkcje dziekana i prodziekana wydziału fizyczno-matematycznego oraz rektora; ponadto został członkiem rzeczywistym węgierskiej Akademii Nauk. Jako zamiłowany przyrodnik, zdolny pedagog i utalentowany fizyk eksperymentator rozwinął intensywną działalność naukowo-badawczą i wynalazczą w dziedzinie elektryczności, optyki i mechaniki. W dorobku swoim miał 73 wynalazki i udoskonalenia oraz 40 publikacji. Książka Cwierawy jest pierwszą poza Węgrami próbą przedstawienia naukowej biografii tego wybitnego uczonego³. Jest ona przede wszystkim poświęcona opisowi badań eksperymentalnych Jedlika w dziedzinie elektrotechniki. Autor wykazał, że Jedlik wcześniej i niezależnie od innych badaczy wykonał działający model silnika elektromagnetycznego i stał się odkrywcą zasady samowzbudzenia, która była przez niego wykorzystana do zbudowania prądnicy jednakobiegunowej. Ponadto w książce opisano wynalazki Jedlika w dziedzinie ogniw galwanicznych, akumulatorów i kondensatorów, a także pierwszy schemat i urządzenie do pojemnościowego zwielokrotniania napięcia, nazwanego przez twórcę intensatorem. Wielostronna działalność naukowo-pedagogiczna i wynalazcza Jedlika została przedstawiona na tle ważniejszych osiągnięć w historii elektromagnetyzmu XIX wieku. Publikacja jest opatrzona odsyłaczami do źródeł, zawiera kilka rysunków, spis ważniejszych prac Jedlika oraz rejestr nazwisk występujących w tekście. Lektura tej źródłowo opracowanej publikacji pozwala nie tylko poznać biografię jeszcze jednego, mało dotąd znanego, badacza i naukowca, ale także poszerzyć wiadomości z dziejów określonego etapu rozwoju fizyki i elektrotechniki.

Jerzy Kubiawski

Wojciech Roeske: *Polska ceramika apteczna w Muzeum Farmacji Akademii Medycznej w Krakowie*. Kraków 1973 ss. 56, nlb. 2, ilustr. Akademia Medyczna w Krakowie.

Z zadowoleniem odnotować należy nową pracę krakowskiego historyka farmacji, doc. dr hab. Wojciecha Roeske na temat polskiej ceramiki aptecznej. O swych wstępnych badaniach informował już autor przed dwoma laty w referacie wygłoszonym podczas Międzynarodowego Kongresu Historii Farmacji w Pradze czeskiej (1971). Praca ta winna zainteresować również historyków sztuki i historyków kultury materialnej. Całość poprzedzona wstępem i krótką informacją na temat Muzeum Farmacji składa się z trzech rozdziałów: 1. *Z historii ceramiki aptecznej*, 2. *Polska ceramika apteczna w Muzeum Farmacji w Krakowie: Prószków Śląski, Warszawa, Korzec, Tomaszów Lubelski, Baranówek, Koło, Lubartów, Cmielów*, 3. *Formy plastyczne polskiej ceramiki aptecznej w Muzeum Farmacji w Krakowie*. Ponadto praca zawiera dwie

² Działalność Jedlika na polu elektrotechniki przedstawił G. K. Cwierawa w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” R. 16: 1971 nr 2 s. 245—54.

³ Dotychczas obszerniejsze prace o Jedliku były publikowane jedynie na Węgrzech, np.: Eötvös L.: *Jedlik Anyos emlékezete 1897*; Ferenczy V.: *Jedlik Anyos István élete és alkotásai*, Győr 1936; de Verebely L.: *Anyos Jedlik. A Hungarian pioneer of electricity*, Budapest 1931. Wzmiankę o pracach Jedlika nad konstrukcją prądnicy elektrycznej, prowadzonych równocześnie i niezależnie od prac na tym polu Wernera Siemens, Sorena Hjortha, Alfreda Varley'a i Charles'a Wheatstone'a, zawiera książka S. V. Weihera i H. Goetzlera *Weg und Wirken der Siemens-Werke im. Fortschritt der Elektrotechnik 1847—1972*. München 1972, s. 20.